

Received / Makale Geliş Tarihi
Published / Yayınlanma Tarihi
Volume / Issue (Cilt/Sayı)-ss/pp

01.08.2023
29.10.2023
10 (29 Ekim 100. Yıl Özel Sayısı), 61-92

Research Article /Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.10055779

Öğr. Gör. İrem Ceran

<https://orcid.org/0000-0002-2254-4696>

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul / TÜRKİYE

<https://ror.org/04mma4681> Id: 745044

Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Darülmuallimat Binası Tarihi

History of Darülmuallimat Building According to Ottoman Archive Documents

ÖZET

İstanbul Çapa'da meşhur öğretmen okulu adıyla anılan Darülmuallimat (kız öğretmen okulu) binası serencamını anlatan makale, kaynak olarak arşiv belgelerini kullanmaktadır. Dolayısıyla Osmanlı'daki kuruluş yılından cumhuriyete kadar yüzlerce belge taranmış ve Darülmuallimat'ın inşası, kullanımı, kullanım değişiklikleri ve tamirleri ile ilgili saklı kalmış bir tarih ortaya çıkarılmıştır. Darülmuallimat binası mimarlık tarihimiz adına Osmanlı sivil yüksekokulları için başta okul binası olarak tasarlandığından yüksek önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti'nde Sivil Eğitim, 19. Yüzyılda eğitim yapısı

ABSTRACT

The article narrates the historical journey of the building known as Darülmuallimat (teacher school of girls) in İstanbul Çapa, well known as the Teacher School, uses archival documents as its primary source. Consequently, hundreds of documents dating from the building's establishment in the Ottoman era to the Republican period were reviewed, correspondingly a hidden history regarding the construction, usage, changes in usage, and repairs of Darülmuallimat has been revealed. The Darülmuallimat building has a major significance in our architectural history as it was primarily designed as a school building for Ottoman higher civilian education institutions.

Keywords: Civil Education in the Ottoman Empire, Educational Structure in the 19th Century

1. GİRİŞ

Tanzimat Fermanı'yla Avrupa'yla her türlü ilişkiye daha fazla açık hale gelen Osmanlı Devleti bu yeni halin bütün kurumlarla imtiazı için çok emek harcamış ve sıkıntılarla karşılaşmıştır. Devletin Müslüman kimliği batıda yerleşmiş usullerin bünyeye derhal intikalini zorlaştırmaktaydı. Eğitim sahası da en zor alanlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alanda yapılan düzenlemelerle reformlar hayata geçirilmeye çalışılmış, devletinde askeri düzenden mülki bir sisteme yol almaya başladığı görülmektedir. İdari sosyal ve kültürel alanlarda izlenebilen bu değişiklikler kadınların eğitimi hususunda da yeni düzenlemeler yapılmasını beraberinde getirmiştir (Ceran,2023).

Kız çocuklarının eğitim reformlarına kadar 4-10 yaş arası sıbyan mekteplerinde eğitim aldıkları bilinmektedir. Bunun dışında çeşitli hususlarda öne çıkan ailelerde özel derslerle eğitimin devam ettiği görülür (Aksoy, 1968; Kodaman, 1991).

1845 tarihinde Meclis-i Maarif'çe yayımlanan bir layiha erkek rüşdiyelerinin sayılarının artmasına ve ilk olarak kızlar için Cevri Kalfa İnas (Kız) rüşdiyesinin açılmasına vesile olmuştur (Pilehvarian, 1999). Daha sonraki nizamnamelerde kız çocuklarının sıbyan mekteplerine devamı zorunluluğu ve kız rüşdiyelerinin büyük şehirlerde açılması hususları işlenmiştir (Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi, 1869). Hanım öğretmen yetiştirme ihtiyacına binaen 1869 Nizamnamesi'nin 68.-78. Maddelerinde sıbyan mektepleri ve rüşdiyelere muallimeler yetiştirmek için payitahtta bir Darülmuallimat açılmasına karar verilmiştir (Kurnaz, tarih yok). İstanbul Darülmuallimat'ı için gerekli hazırlıklar yapılmış ve Ayasofya civarında bir binada derslere başlanmıştır. 1873 yılında ilk mezunlarını veren okulun sıbyan ve rüşdiye şubeleri olarak iki farklı sahaya öğretmen yetiştiren müfredatı daha sonra birleştirilmiş ve 3 yıl eğitim alan muallime adayları Türkçe Kıraat, arapça, farsça, hesap, coğrafya, dikiş nakış, dini ilimler, imla, tarih, resim, makine dersleri yanında hat ve edebiyat başlığı altına girebilecek çeşitli dersler almaktaydı (Cevad, 2001).

Mektebin hızla büyümesi ve rağbet görmesi neticesinde çeşitli düzenlemelerle leyli (yatılı) kısmının kurulmasına ihtiyaç duyulmuş mekân şartları el vermeyen binalar çeşitli konaklara taşınmış fakat bu geçici çözümlerde problemi ortadan kaldırmaya yetmemiştir (Erdem, 2007; Ergün, 1996). Bu geçici binaların birçoğunun Çapa, Aksaray ve Ayasofya civarında olduğunu anlamaktayız.

Resim1. Çapa'da Derviş Paşa Konağı - Leyli Darülmüallimat (wowturkey, 2010)

Darülmüallimatın eğitimini sürdürdüğü Derviş Paşa Konağı'nın 1911 yılında büyük Fatih yangınında zarar görmesi akabinde Çapa'da Darülmüallimat olarak inşa edilen binaya taşınmıştır (BOA,İ.DUİT 98/34). 1914 yılında inşa edilen Çapa Darülmüallimat binasının mimarı hakkında kesin bilgi yoktur. Birçok kaynakta Mimar Kemalettin adı geçse de önerdiği proje incelendiğinde hayata geçirilmediği anlaşılmaktadır (Ceran,2023). Üç katlı ve U şeklinde tasarlanan yapının neoklasik tarzın gösterişli temsilcilerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Bina günümüzde Çapa Fen Lisesi olarak hizmet vermektedir.

Resim2. Darülmüallimat Binası (Yazar Arşivi)

Üzerinde durduğumuz konu Çapa'da Darülmualimat binası olarak en başından itibaren mektep hüviyetinde planlanan binanın arşivde bulunan belgeleriyle ilgilidir. Araştırmamız modern eğitime geçiş sürecinde en önemli sıkıntılardan birisinin mekân problemi olduğunu ve okula özel yapılmış müstakil binaların ancak Osmanlı'nın son zamanlarında düşünülebildiğini belgelemektedir. Sadece İstanbul'u değil Osmanlı coğrafyasının tümünü kapsayan arşiv araştırmalarımız sonucu elde ettiğimiz belgeler 40 civarında dosya şeklindedir. Bu dosyaların içinde bazen 3 bazen 5 evrak kayıtlıdır. Bütün bu arşiv geçmişi ve tespitlerimiz daha büyük bir çalışma konusu olacaktır. Bu araştırmamızda Çapa Darülmualimat binasına ait belgeler arasından inşa sürecini anlatan 30 civarında belge konu edilmiştir. Bütün bu belgelerin okunuşları ve orijinal arşiv görüntüleri sunulmak istenmiştir. Fakat belgelerin çokluğu ve orijinallerinin çok yer kaplaması nedeniyle daha önemli gördüğümüz belgelere yer verilmiştir.

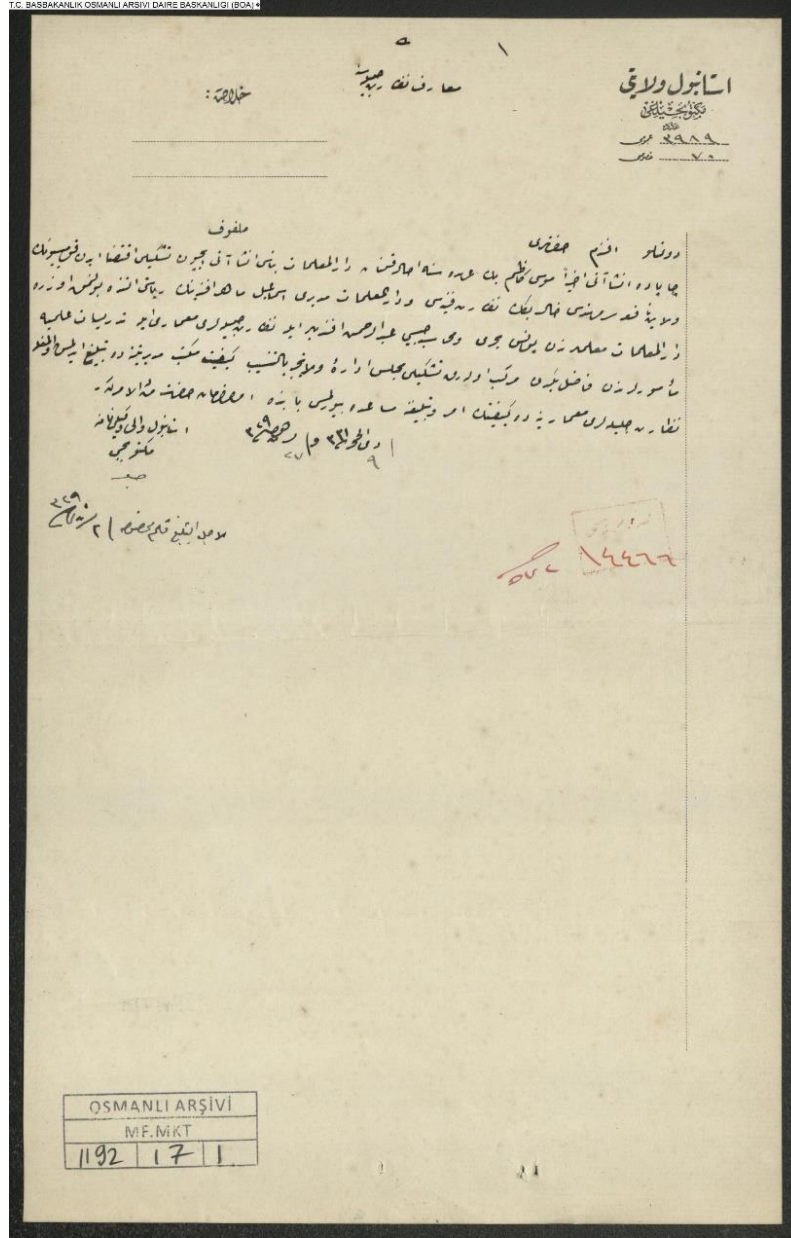
Resim3. Darülmualimat Binası'nda kurulan Macar Hastanesi'nin açılışı (Kültür envanteri, t.y.)

MF.MKT.01192.00017.001

Resim8. Darülmuallemat inşaatıyla ilgili davanın reddedildiğine dair belge (BOA, MF .MKT.1192.17)

Çeviri;

İstanbul Vilayeti Mektupçuluğu Antetli Kağıt

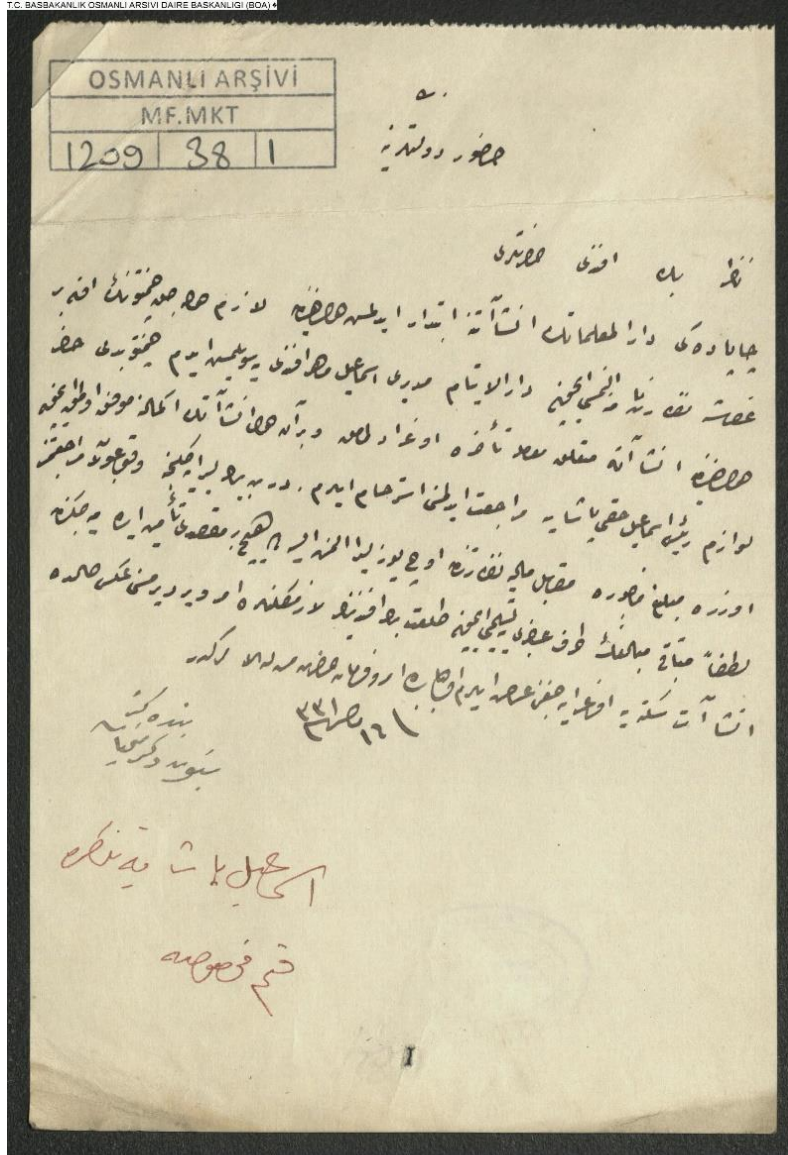
Maarif Nezareti Celilesine Devletli Efendim Hazretleri; Çapa'Da inşaatı ahiren Musa Kazım Bey uhdesine ihale kılınan darülmuallemat binası inşaat için teşkili iktiza eden komisyonun vilayeti ... mühendisi Halit Bey'in nezareti fenniyesi ve darülmuallemat müdürü İsmail Mahir Efendi'nin riyaseti altında bulunmak üzere darülmuallemat muallimlerinden Yunus Bahri ve muhasebeci Abdurrahman Efendiler ile nezareti celileleri mimarı ile tedrisatı ilmiyye memurlarından Fazıl beyden mürekkep olarak teşkili meclis-i iareyi vilayetçe bittensip keyfiyyet-i mektep müdüriyetine de tebliğ edilmiş olmakla nezareti celileleri mimar nezariyeti celileleri keyfiyyetin emir ve tebliğine müsaade buyrulması babında emrû ferman hazreti men lehül emrindir.

İstanbul Vali vekili namına mektupçusu

9 Zilhicce 1331

9 Kasım 1913

MF.MKT.01209.00038.001

Resim9. Darülmualimât inşaatı için gerekli olan çimentonun müteahhit Benan Değirmenciyan'a teslimi hususunda Harbiye Nezareti'nden talepte bulunulmasına dair belge (BOA, MF.MKT .1209.38)

Çeviri;

Huzuru Devletleri'ne

Nazır Beyefendi Hazretleri'ne; Çapa'daki Darülmualimât'ın inşaatına ibtidar edilmiş olan binaya lazım olacak çimentonun ... nezaretname alınması için darüleytam müdürü İsmail Mahir Efendi'ye söylemiş idim. Çimento bedeli hazır olan binanın inşaatına müteallik muameleyi teğhine uğratılmamak ve bir an evvel inşaatın ikmaline muvaffak olmak için levazım reisi İsmail Hakkı Paşa'ya müraacat edilmesini istirham ederim. 4000 lira ... vuku bulan müracaatımız üzere meblağı mezkura mukabil maliye nezaretinden 300 lira alınmış ise de hiçbir maksadı temin edemeyeceğine lütfen ... (meblağlar) tarafı askeriyyeye teslimi için Talat Bey Efendi'nin lazım gelenlere emir verdirmesini aksi halde inşaat sekteye uğrayacağını arz ederim.

Ol babda emrû ferman hazreti menlehül emrindir.

16 Mayıs 1331

29 Mayıs 1915

“Kısmi mahsustan İsmail Paşa ilgilensin”

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRESI BAŞKANLIĞI (BOA)

معارف عمومی نظارتی دارلہما لہما مخصوص مسودہ

دوبہ اولیائی ۱۰۰-۱۰۰

مذکورہ وزارتہ نومبرس

شماره ۴۴۸

عمومی دوسیا نومبرس

شماره ۱۹۴۱۲۱

نمبر	تاریخ	موضوع	محررات واردہ نمک		
			نوی	تاریخ	نومبرس

چاپہ دارہ کاہہ دارالعمدی کتب خانہ

چیتو نظارتہ جیلہ ای لازم رہینو ساعہ ایچدی تیار ایچدی

کمال قوہ قریبہ بہ کلمہ اولہ ان اندر دجہار تعلق ایچاسن

تاریخہ بیک دجہار توبہ ایچخداوزرہ بوجہ اولہ تدار جیتو

ان ات سفدی نیوہ وکریا نہ افسی بہ صد نسیرہ جیتو

بوزنگلہ اردار اولہ بوزنگلہ جیتو

OSMANLI ARSIVI
MF.MKT
1209 38 2

MF.MKT.01209.00038.002

Resim10. Darümuallimat inşaati için gerekli olan çimentonun müteahhit Benan Değirmenciyan'a teslimi hususunda Harbiye Nezareti'nden talepte bulunulmasına dair belge-2 (BOA, MF .MKT.1209 38. 2)

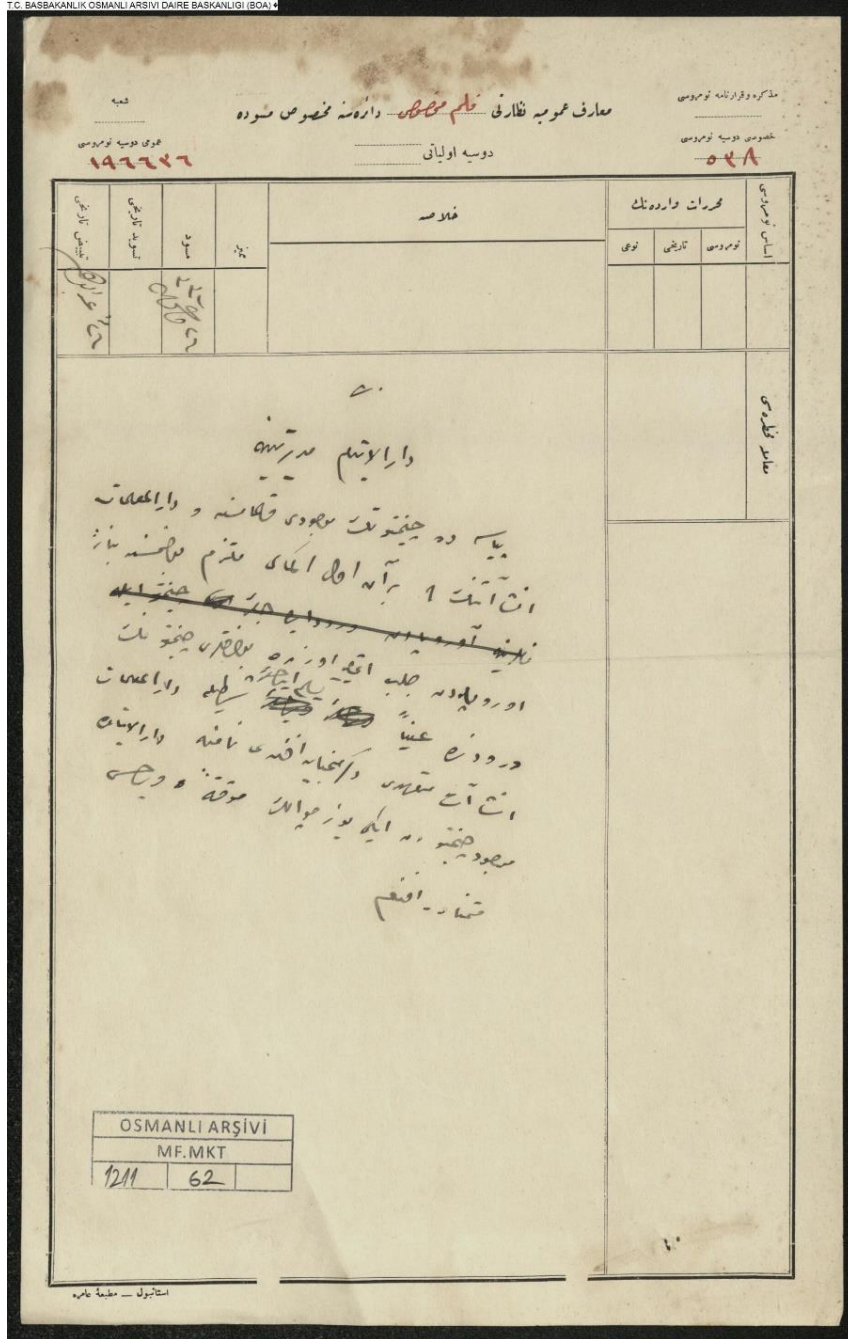
Çeviri;

Maarif-i Umumiye Nezareti Kalem-i Mahsusu Dairesine; (müsvedde)

Harbiye Nezareti Celilesine, Çapa'da kain darümuallimatın ikmali inşaati için mukteza çimento nezareti celileleri levazım riyasetince müsaade edilmedikçe tedarik edilebilemez olacağından ikmali kuvve-i kariyeye gelmiş olan inşaatin duçar tatil olmamasını teminen bedeli derhal tesviye olunmak üzere ... miktar çimentonun inşaat müteahhidi Benan Değirmenciyan Efendiye teslim hususunun lazım gelenlere emir ve irade buyurulmasını rica ediyor ol babda

16 Receb 1333

30 Mayıs 1915

MF.MKT.01211.00062.001

Resim11. Darümuallimat inşaatı müteahhiti Uncuyan Efendi namına Darüleytam'da mevcut çimentodan verilmesine dair belge (BOA, MF.MKT.1211.62)

Çeviri;

Darüleytam Müdürlüyeti'ne;

Piyasadan çimentonun mevcudu kalmamasına ve darümuallimat inşaatının bir an evvel ikmalî mültezem bulunmasına binaen Avrupa'dan celp edilmek üzere buldukları çimentonun virudunda aynen teslim edilmek şartıyla darümuallimat inşaatı müteahhiti Uncuyan Efendi namına Darüleytamda mevcut çimentodan 200 çuvalın muvakkaten verilmesi mütemennadır Efendim.

1331 26 Mayıs

8 Haziran 1915

معارف عمومی نظارتی		داروغہ مخصوص صورت		مذکرہ وزارت معارف	
دوبہ اولیائی		دوبہ دومہ نومبرس		شعبہ اولیائی نومبرس	
فہرست		نمبرات واروثک		اساسی	
نوی		نمبرس		نوی	
197191	10				
<p>باسمہ تعالیٰ اللہ تعالیٰ علیہ السلام</p> <p>۱۱ مئی ۱۳۳۱ء تاخیری و ۹۸۲۲ نمبردار کے ذریعہ انتہی درجہ اہلیہ اعلیٰ مدرسہ کے لئے قصہ کرانہ دستاویز کی روایت داروغہ احمدیہ غنیمت عدویدہ کی اولاد کے لئے اہلیہ اعلیٰ مدرسہ دارالعلوم علیہ انتہی آتہ سے دوپہ نومبرس افسدہ کندہا علیہ بادہ زادہ کی اولاد کے لئے عرفان احمدی کے لئے ہزارہ کی اولاد کے لئے غنیمت علیہ اعلیٰ مدرسہ کے لئے اولاد کے لئے</p>					
<p>OSMANLI ARŞIVI</p> <p>MF.MKT</p> <p>1211 33 2</p>					

MF.MKT.01211.00033.002

Resim12. Darümuallimat inşaatı için müteahhiti Osep Değirmenciyan Efendi Romanya'ya gönderilmesi talebine dair belge (BOA, MF.MKT.1211.33.02)

Çeviri;

18 Şevval 1333

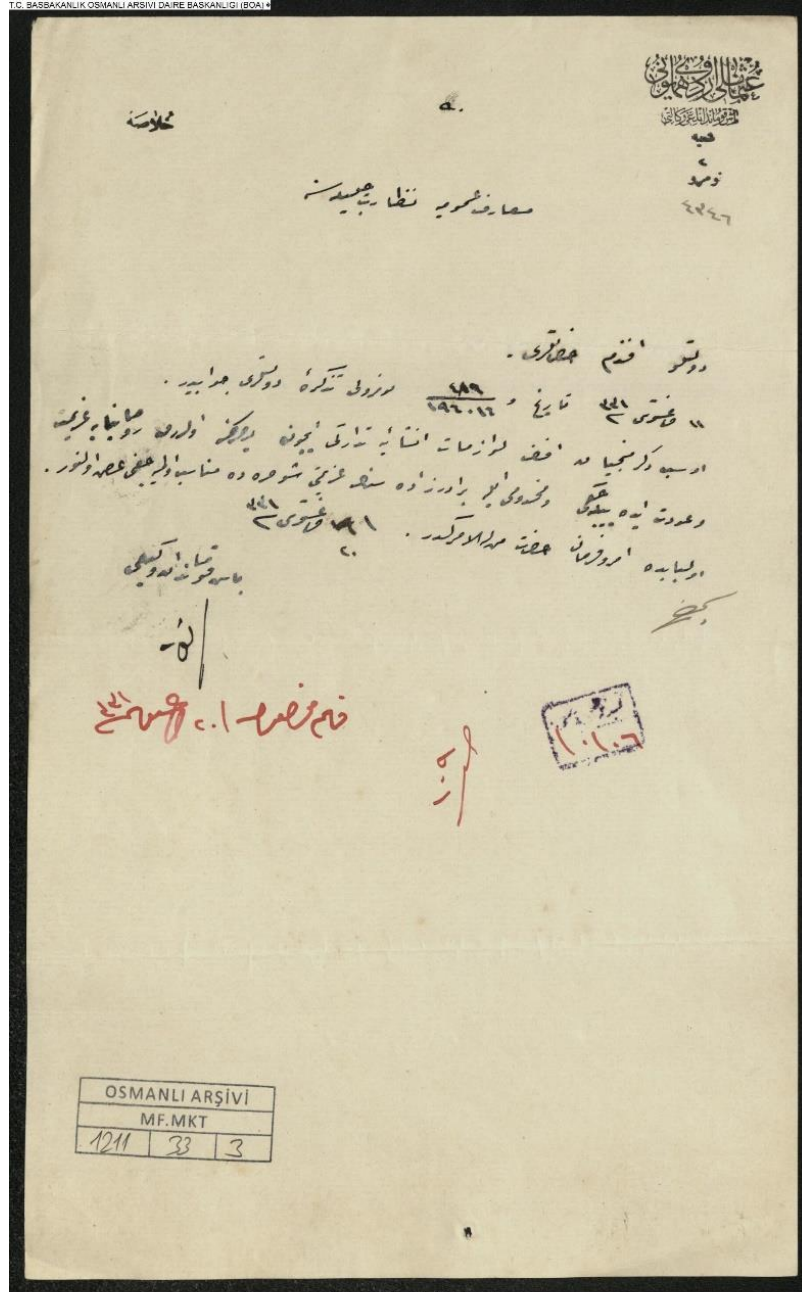
29 Ağustos 1915

Maarifi Umumiye Nezareti müsveddesi

Maarifi Umumiye Nezareti Celilesine

11 Ağustos 1331 tarihli ve 486 numaralı tezkireye zeyildir. İnşasını deruhte eylemiş olduğu mekteplerin ikmali inşaatına mukteza kereste vesaire gibi levazımın tedariki için Romanya'ya azimet ve avded edeceği önceki teskire ile bildirilmiş darümuallimatı aliye inşaatı müteahhiti Osep Değirmenciyan Efendi kendi oğluyla biraderzadesini birlikte götürmekten sarfi nazar eylemiş olmasına rağmen yalnız numa ileyhin azimetine müsaade ita buyurulması rica olunur.

Ol babda emr u ferman hazret-i men-lehü'l-emrindir.

MF.MKT.01211.00033.003

Resim13. Darülmuaallimat inşaatı için müteahhiti Osep Değirmenciyan Efendi'nin Romanya'ya gönderilmesi talebine cevaben belge (BOA, MF.MKT.1211.33.03)

Çeviri;

Osmanlı Ordusu Hümayunu antetli kağıt;

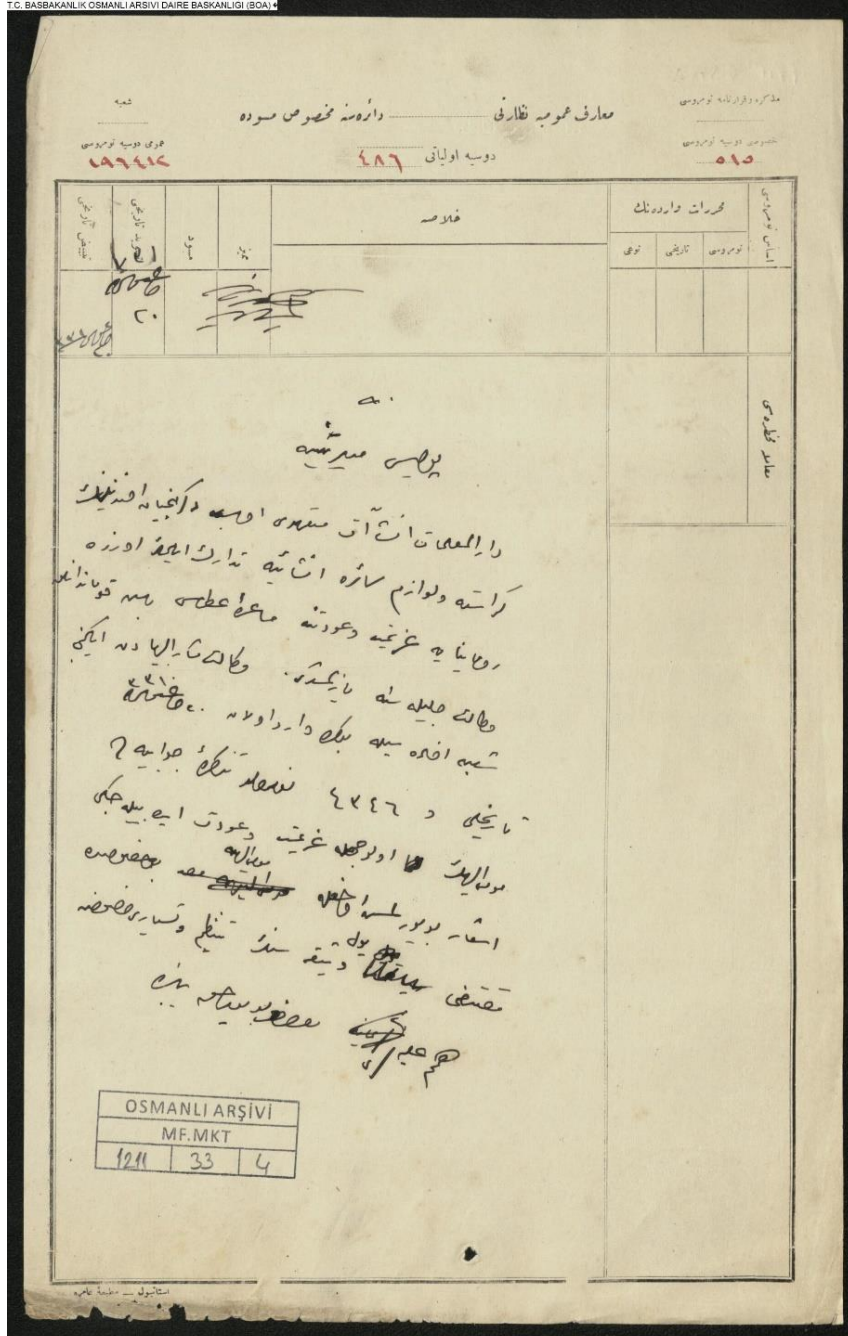
Maarif-i Umumiye Nezareti Celilesine, Devletli Efendim Hazretleri 11 Ağustos 1331 (24 ağustos 1915) tarih ve 486 numaralı tezkireyi devletleri cevabıdır. Osep Değirmenciyan Efendi Levazımatı inşaatı için yalnız olarak Romanya'ya azimet ve avded idebileceği ve mahtumu ile biraderzedesinin azimetini şu sırada münasip olmayacağı arz olunur.

Ol babda emrü ferman hazreti men lehül emrindir.

20 Ağustos 1331

2 Eylül 1915

(Başkumandan vekili imzalı)

MF.MKT.01211.00033.004

Resim14. Osep Degirmenciyan Efendi'nin Romanya'ya gideceğinin haber vermesine dair belge
(BOA, MF.MKT.1211.33.04)

Çeviri;

Maarif-i Umumiye Müsveddesi

20 Ağustos 1331

2 Eylül 1915

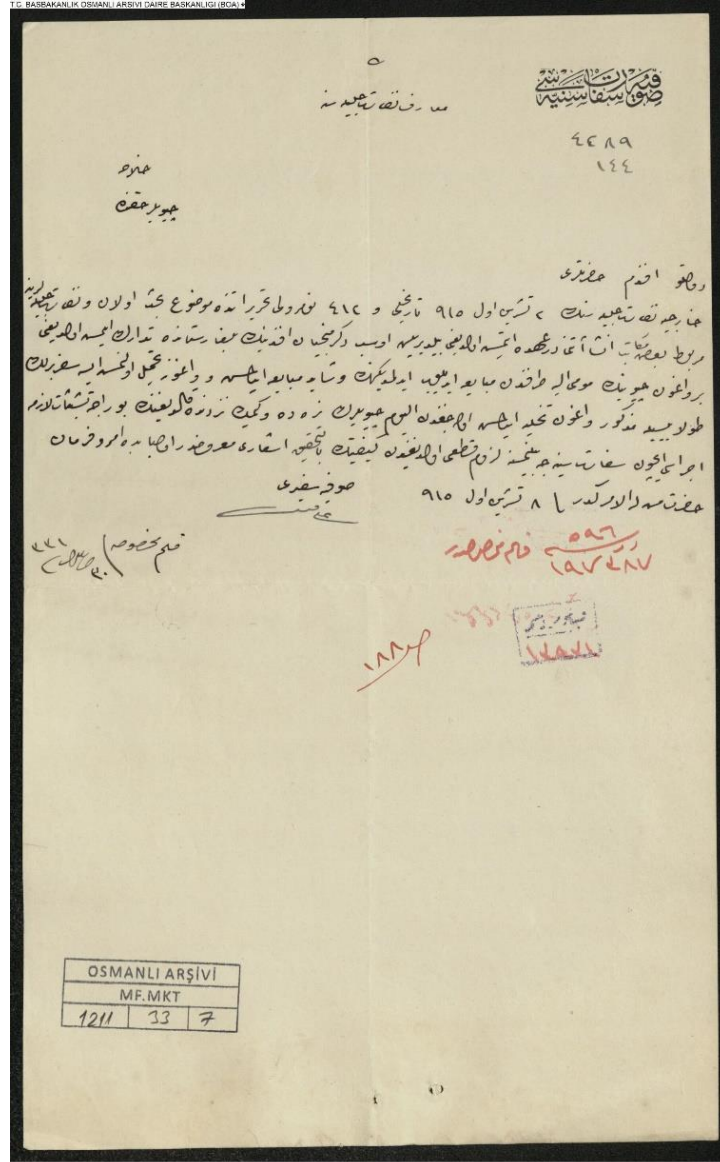
Polis Müdüriyeti'ne;

(Aynı ifadelerle Osep Efendi'nin gideceği yazışmalardan haber veriliyor ve mumaileyhe mukteza yol vesikasının tazimi hususunda hilemi aliyelerinin buyurulması)

MF.MKT.01211.00033.007

Resim17. Darümuallimat inşaatında lazım olan malzemelere dair belge-2 (BOA., MF.MKT.1211.33 .07)

Çeviri;

Sofya Sefareti Seniyyesi Antetli Kağıt;

Hülasa çiviler hakkında

Devletlü efendim hazretleri, Hariciye Nezareti Celilesinin iki teşrini evvel 911 tarihli ve 416 numaralı tahriratında mevzu bahis olan ve nezareti celilerin merbut bazı mekarip inşaatına deruhte etmiş olduğu bildirilmiş Osep Değirmenciyan Efendinin Bulgaristanda tedarik eylemiş olduğu bir vagon çivinin mumaileyh tarafından mübaaya edilip edilmediğinin ve şayet muba aga edilmiş ve vagona tahmil olunmuş ise seferberlik dolayısıyla mezkur vagon tahliye edilmiş olacağından el-yevm çivilerin nerede ve kimin nezdinden kaldığının buraca teşebbüsâtı lazıme icrası için sefareti seniyece bilinmesine lüzumu kat-i olduğundan keyfiyyetin bittatik işarı maruzdur.

Ol babda emr u ferman hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Sofya Sefiri Ali ...

8 Teşrini evvel 1915

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

معارف عمومی نظارتی - قلمی مکتوب - دارالمرکز مخصوص مسوده

دوسیه اولیائی

مذکره و قرار نامه نومبردی

شماره دوسیه نومبردی 499

مزی دوسیه نومبردی 1220

اسم نومبردی	محررات وارده نك			فایده	تاریخ	مقام	ملاحظات
	نومبردی	تاریخ	نومبردی				

دایره سفارت سینه سنه

دارالمرکز قلمی مکتوب

بوزنامه اولادنه بک و دربار سوتی

موریا سینه بوزنامه بوزنامه

نومبردی نومبردی نومبردی

بدرج بوزنامه جا اولاد اولاد

OSMANLI ARŞİVİ

MF.MKT

1220 28

استیصال - مطبوعه شماره

MF.MKT.01220.00028.001

Resim18. Darulmuallimat kaloriferi için gerekli olan fakat burada bulunamayan boyanın temini için Viyana'ya giden kalorifer müteahhidi Mösyö Minah Efendi'ye Viyana Sefareti tarafından yardımcı olunması istendiğine dair belge (BOA., MF.MKT. 1220.28.1.1)

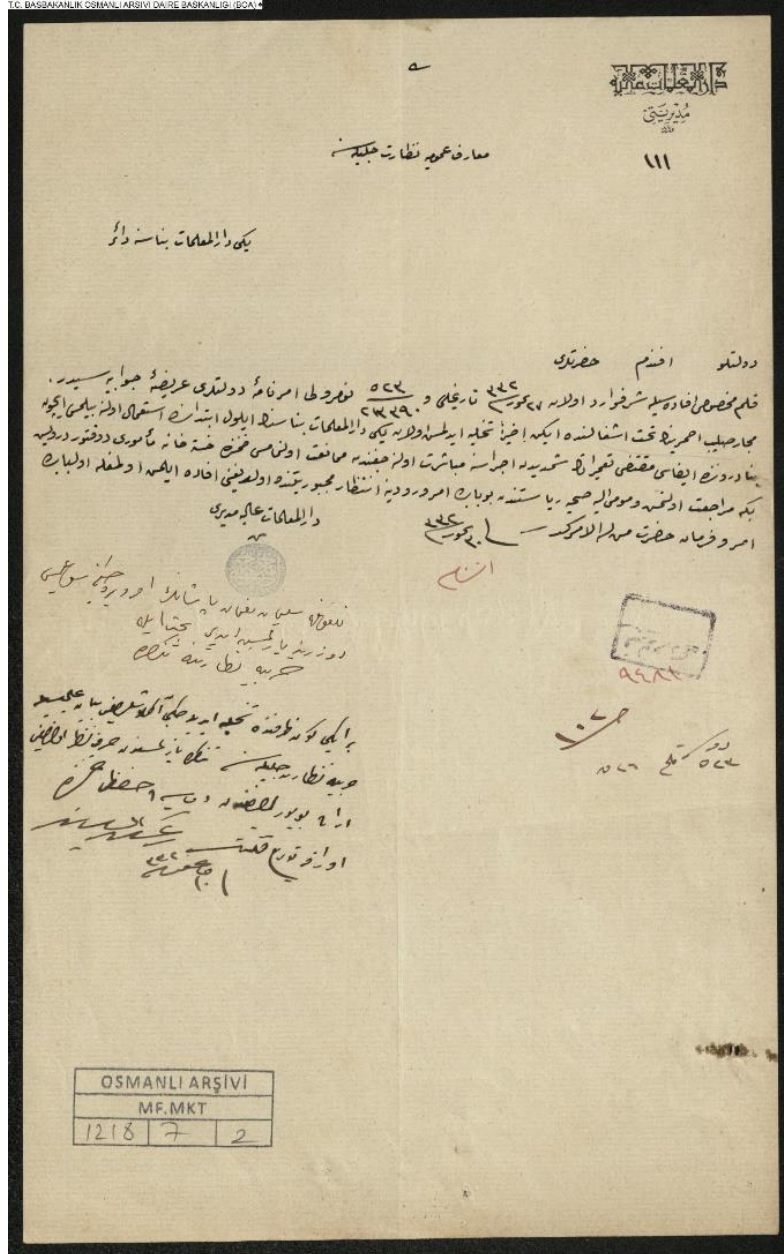
Çeviri;

Maarifi Umumiye Nezareti kalemi mahsus dairesine mahsus müsvedde;

Viyana safareti seniyesine Darulmuallimat kaloriferi için iktiza eden bulunamamış olan ve dersaate sevki maksadıyla Viyana'ya azimet eden mezkur kaloriferin Mösyö Minah'a indel icab tezhlalı celileyi safaret penahilerinin ... buyurulması rica olunur.

1332

1916

MF.MKT.01218.00007.002

Resim19. Yeni Darülmuallimat binasının tamir edileceğine dair belge (BOA., MF.MKT.1218.7.002.001)

Çeviri;

(Darülmuallimatı Aliye mühürü)

Darülmuallimatı Aliye Müdüriyeti antetli kağıt

Maarifi Umumiye Nezareti Celilîyesine, Yeni darülmuallimat binasına dair Devletlü Efendim Hazretleri;

Kalemi mahsus ifadesiyle şeref vaid olan 27 Temmuz 1332 (9 Ağustos 1916) tarihli ve 523 numaralı Emirnameyi Devletleri arizayı cevabîyesidir.

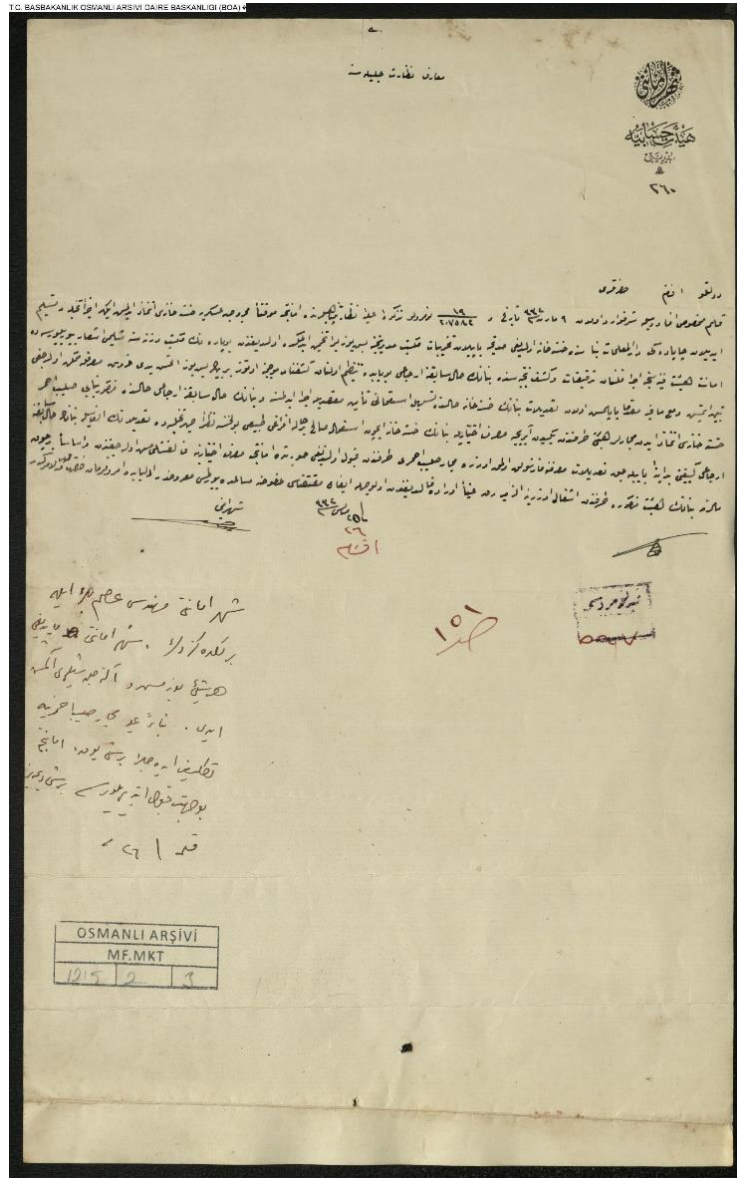
Macar Salibi Ahmeri'nin tahtı işgalindeyken ahiren tahliye edilmiş olan yeni darülmuallimat binasının Eylül iptidasında istimal olunabilmesi için bina derununda ifası mukteda tamiratın şimdiden icrasına mübaşeret olunacağından ... olunması zınnında hastahane memuru doktor derviş beye müracaat olunmuş ve mulda ileyh (işaret edilen) sıhhiye riyasetinden bu babda emir ve ... intizar mecburiyetinde olduğunu ifade eylemiş olmakla ol babda emrû ferman hazreti men lehül emründür.

1332 20 Temmuz

2 Ağustos 1916

Resim22. Geçici olarak Şehremaneti Mecruhini-i Askeriye hastanesine çevrilmesine dair belge
(BOA., MK.MKT.1215.02.003.01)

Çeviri;

Şehremaneti Heyeti Hesabiye Müdüriyeti'ne Antetli Kağıt

Maarif Nezareti Celilesi'ne

Devletli Efendim Hazretleri, Kalemli mahsus ifadesiyle şeref vadid olan 9 mart 1336 (9 mart 1920) tarihli ve 19/307-582 numaralı teskireyi aliyeyi nezaret penahilerinde emanatçe muvakkaten mecruhini askeriye hastanesi ittihaz edilmiş iken ahiren takliye ve teslim edilen Çapa'daki darülmuallimat binasında hastahane olduğu müddetçe yapılan tahribat mektep müdüriyetince 500 lira tahmin edilmekte olduğundan mektep veznesine teslimi işar buyurulsada emanet heyeti fenniyesince icra kılınan tetkikat ve keşif neticesinde binanın hali sabıkına ircant bu babda tanzim olunan keşifname mucibince 31 567 kuruş masrafiyla mümkün olacağı tebeyyün etmiş ve mamafih mükeddama yapılmış olan

7 Haziran 1916

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

معارف عمومی نظامی داروسنه مخصوص صورت

دوبه اولیائی

مذکر و قرارنامه نمبروس

مضمون دوپه نمبروس

تاریخ	موضوع	محررات واروونک		
		نوی	تلفی	نوردس
1335	شهرت علییه			

شهرت علییه

هیا پاره انشا ایطکه اولونه درالمعاملات بحاله نایه معهدلرینک
 لوازم انشا شه نعلک احمده قولوغنده لولوقدی مجتبه بارگیری عد نعلک
 تدارک و نایفه نعلت نعلد ایتمه اولوقندا انقلندک بارگیرلر
 نعلت معداکاش آرق . صانه و کچک اعانق نعلنده اعانق
 معصوم لوز نعلده اولولک بولمیش

OSMANLI ARŞİVİ
 MF.MKT
 1221 102

مشترک - مطبوعه

MF.MKT.01221.00102.001

Resim23. Çapa'da inşa edilmekte olan Darülmualimat-ı Aliyye binası müteahhidlerinin inşaat malzemeleri nakli için kullandıkları araba beygirlerinin yemlerinin nezaretçe teminine dair belge

(BOA, MF.MKT.1221 .102)

Çeviri;

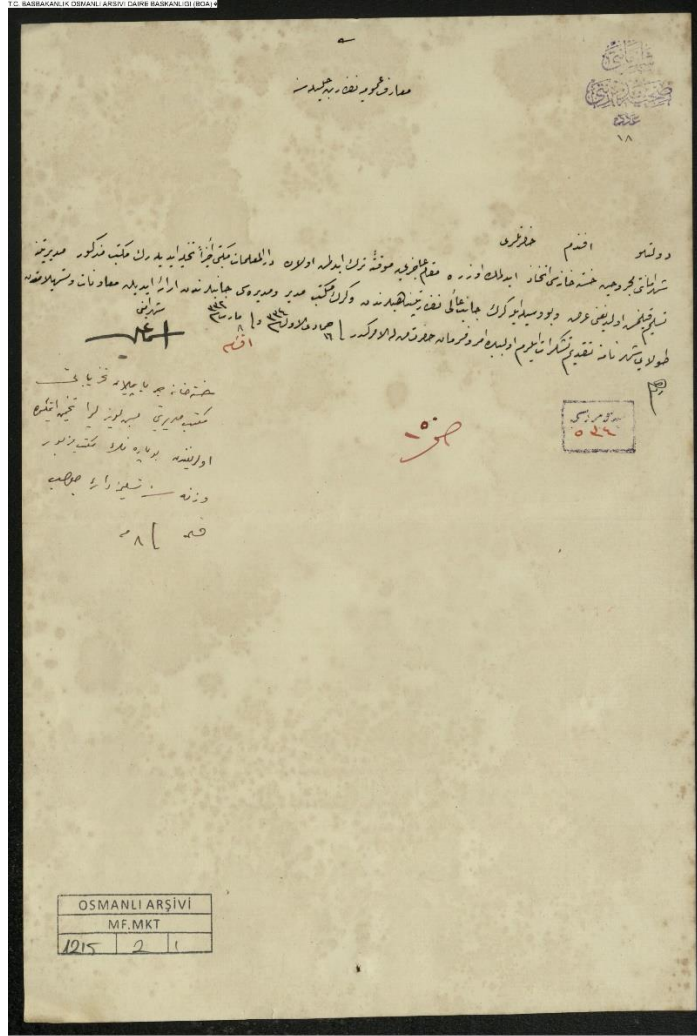
Maarifi Umumiye Nezareti Müsvedde Formu;

Şehremaneti Aliyyesine

Çapa'da inşa edilmekte olan darülmualimatı aliye binası müteahhitlerinin levazımı inşaiyye nakli için kullanmakta oldukları araba bargirleri(beygirleri) yemlerinin tedarik ve teminini nazaret taahhüt etmiş olduğundan salifi zikir (daha önce adı geçen) bargirler için. Mukteza miktarı gereken arpa çeman ve kepeğin esmanı mukabilinde itağzı verilmesi hususunun lazım gelenlere verilmesi emrü ferman buyrulması babında

3 Rebiülevvel 1335

28 Aralık 1916

MF.MKT.01215.00002.001

Resim24. Geçici olarak Şehremaneti Mecruh-in-i Askeriye hastanesine çevrilmesine dair belge
(BOA., MF.MT.01215.02.01)

Çeviri;

Şehremaneti Sıhhiye Müdüriyeti Antetli Kağıt;

Maarifi Umumiye Nareti Celilesine;

Devletli Efendim Hazretleri; Şehremaneti Mecruh-in-i Askeriye hastanesi ihtias edilmek üzere makamı aciziyyeye muvakkaten terk edilmiş olan darülmuaallimat mektebi ahiren tecdid edilerek mektebi mezkur müdüriyetine teslim kılınmış olduğunu arz ve bu vesile ile gerek Canibi Ali-i Nezaret Penahilerinden ve gerek mektep müdür ve müdüresi caniplerinden irade edilen muavenet ve tezhilattan dolayı şehirname takdimi teşekkürat eylerim.

Ol babda emr u ferman hazret-i men-lehü'l-emrindir.

16 Cemaziyelevvel 1336

27 Şubat 1918

Not: Hastahanece yapılan tahribatı mektep müdüriyeti 500 bin lira tahmin etmekte olduğundan bu paranın mektebi mezkur veznesine teslimine

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

مذکره وقرارداد نومردی ..... معارف عمومیہ نظاریہ ..... دارمؤلمہ مخصوص مسودہ ..... شماره

شماره اولیائی ..... دوسه نومردی

تاریخ	محل	موضوع	محررانہ واردہ نمک		تاریخ	نوی
			نوی	تاریخ		
15						

بسم اللہ الرحمن الرحیم

دارمؤلمہ عمومیہ نظاریہ در ذیل ان آتہ شہل میر برادرہ افندہ

بما یادہ ان اندمکہ اولانہ دارالمعلات عالمہ بنا سنہ

چون کہ فرسہ کتبا کیم در صورت موجودہ وہ جب کتبا

چینیدک مدلیہ و نظاریہ مقصدہ اودہ چوان چمنڈک

انما ی مقایزہ اعطاسا مسابنک استکمالہ کیم علیہ اندر

مردن بریلین رجب تا یہ مورثہ ذریعہ آتہ ذمہ اند

اسرار علیہ نظاریہ

OSMANLI ARŞİVİ
MF.MKT
1222 60

استنول ... مطبعہ ماہرہ

MF.MKT.01222.00060.001

Resim25. Çapa'da inşa edilmekte olan Darümuallimat-ı Aliye binasının ön cephesi için Kütahya'dan getirilen çinilerin yerlerine konulması için gereken çimentonun, bedeli mukabilinde verilmesi talebine dair belge (BOA., MF.MKT.1222 .60)

Çeviri;

Maarifi Umumiye Nezareti müsvedde formunda düzenlenen belgede

Hususî;

.. umumiyeyi askeriye 4. İnşaat şubesi müdürü Murad Bey Efendi Çapa'da inşa edilmekte olan Darümuallimat-ı Aliye binasının cephesine ferş olunmak üzere Kütahya'dan sureti mahsusu da celb edilen çinilerin semen (bedel) mahallerine mazhî için mukteza 10 çuval çimentonun esmanı mukabilinde itası esbabının istikmaline himemi Aliyelerinin masraf buyurulması ricası teyidi ... .. itiaz kılındı efendim.

15 Kanuni Sani 1336

15 Ocak 1920

دارولمعلمه تومردی
معارف عمومی تظاری دارولمعلمه تومردی مسوده
دوب اولیائی ۱۹
قوی تومردی ۱۹۱۵

معلومات واردونک		قوس		معلومات واردونک	
نومردی	تاریخ	نومردی	تاریخ	نومردی	تاریخ

OSMANLI ARSIVI
MF.MKT
1915 2 4

MF.MKT.01215.00002.004

Resim26. Darülmualimat binasının hasarının tesbiti ile Macar Salib-i Ahmer Hastahanesi haline getirilmesi ve masrafının Macar Heyeti tarafından karşılanmasına dair belge

(BOA., MF.MKT.1215.02 .004)

Çeviri;

Maarifi Umumiye Nezareti Kalemi mahsus dairesine mahsus müsvedde,

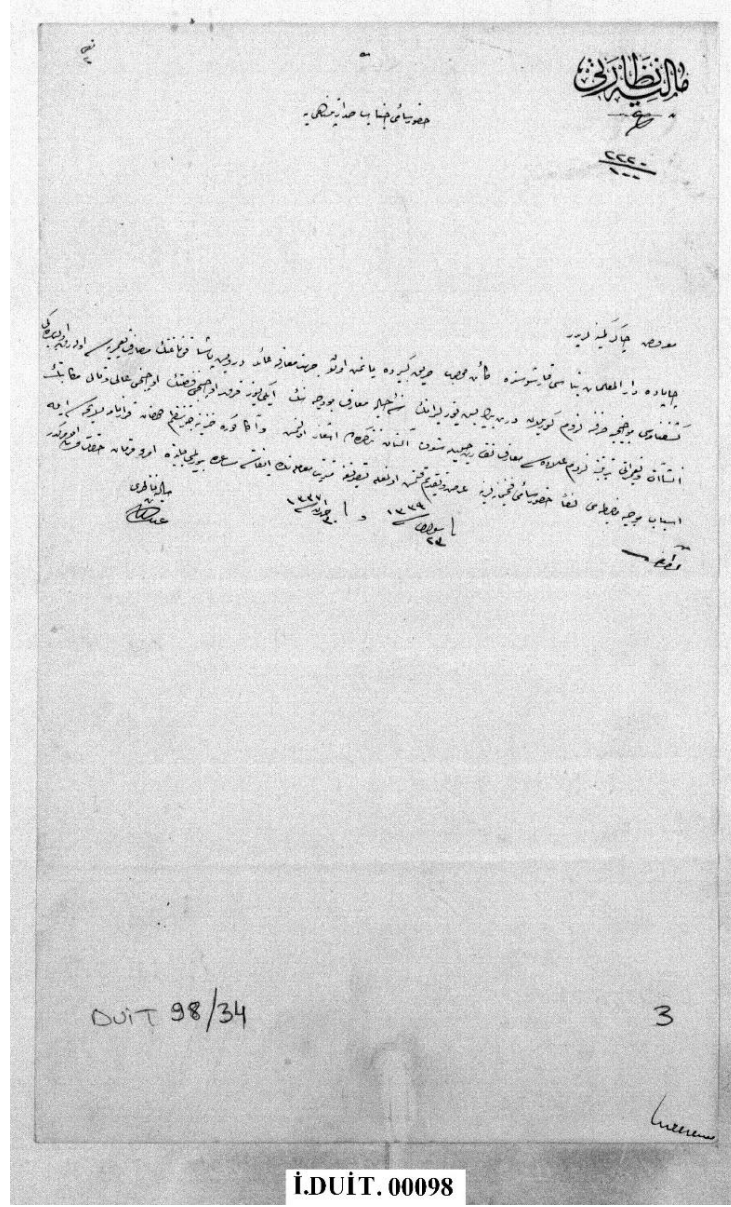
20 Mayıs 1336 Şehremaneti'ne

20 Mayıs 1920

Heyeti hesabiye müdüriyeti ifadesiyle

Varid olan 25 Mayıs 1332 tarihli 2606 numaralı tezkireyi aliyeleri cevabıdır. El yevm hastane olan Çapa'da kain yeni darülmualimat binası emaneti hastanesiyken emaneti aiyyeleri mühendisi Asım Bey ile bir kere gezilmiş ve Şehremaneti hastanesiyken emaneti aiyyelerince yaptırılmış olan her şeyin yine emanetçe bozdurulmuş ve alacak şeylerin alınmış olduğu anlaşılmış idi. Binaenaleyh işarı aliyeleri dairesinde Macar Salibi Ahmer heyetine teklif edecek bir şey yoktur. Mamafih bu cihet mezkur heyete emaneti aiyyelerince kabul ettirilirse nezaretçe bir şey denilmeyeceği beyan olunur.

Ol babda emr u ferman hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Resim27. Harik-i Kebir’de yanmış olan Derviş Paşa Konağı’nın masrafı ve tamirine dair belge
(BOA., İ.DUİT.98.34.3.1)

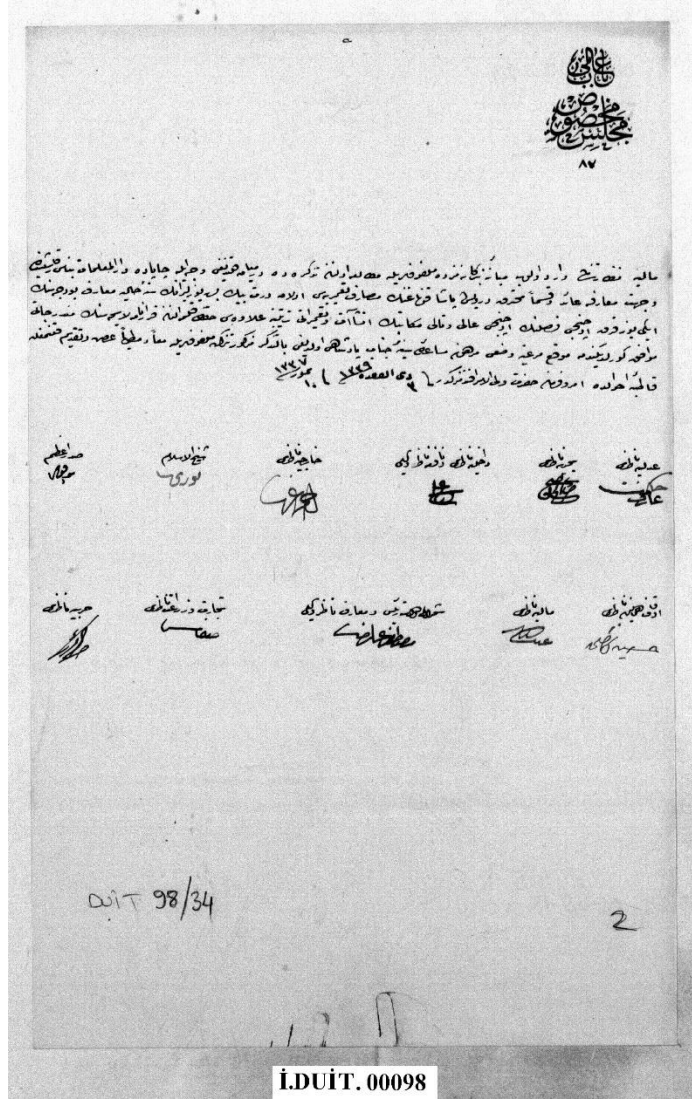
Çeviri;

Sadaret Makamı’na

Çapa’da Darülmuallimat binası karşısında kain olup Harik-i Kebir’de yanmış olan ciheti maarife ait Derviş Paşa Konağı’nın masarifi tamiriyesi olarak ol bab’daki keşifnamesi mucibince lüzum görülen 4500 liranın sene-i haliye maarif bütçesinin 243. Faslının sarfına 3. Ali ve tali mekatibin inşaat ve tamirâtı tertibine lüzumu ilavesi maarif nezareti celilesinden alınan tezkirede işar olunmuş ve ona göre hazinece tanzim olunan kararname layihası ile esbabı mucibe mazbatası leffen (ek olarak) huzuru sani ... arz ve takdim kılınmış olunmakla tasdikine ... muamelenin ifasına müsaade buyurulması kabilinde Emr ü fermân hazreti men lehül emrindir.

23 Şevval 1339

30 Haziran 1921

Resim28. Harik-i Kebir'de yanmış olan Derviş Paşa Konağı'nın masrafı ve tamirine dair belge - 2
(BOA., İ.DUİT .98.34.2.1)

Çeviri;

Maliye nezaretine verilen tezkirede dermeyan olduğu vech ile Çapa'da darümuallimat binası karşısında ve ciheti maarife ait ve kısmen (muharrak-mahruk-muhrak) Derviş Paşa Konağının masarifi tamiriyesi olan 4500 liranın sene-i haliye maarif bütçesinin 243. Faslının 3. Ali ve tali mekatibin inşaat ve tamirâtı tertibine ilavesi hakkında kaydolunan kararname layihasının münderecaatı (içeriği) muvafık görüldüğünden mevkiyi meriyye vaz-ı(koyulması) merhuma müsaadesine Cenab-ı Padişahı olduğu bittezekkür (hatırlatılarak) mezkur tezkire melfufeleriyle mean ve ... arz ve takdim kılınmakla .... Ahvalde emri ferman Hz. Veliyyül Emr Efendimizindir.

2 Zilkade 1339

8 Temmuz 1921

Hariciye Nazırı

Evkafi- Hümayun Nazırı

Dahiliye Nazırı

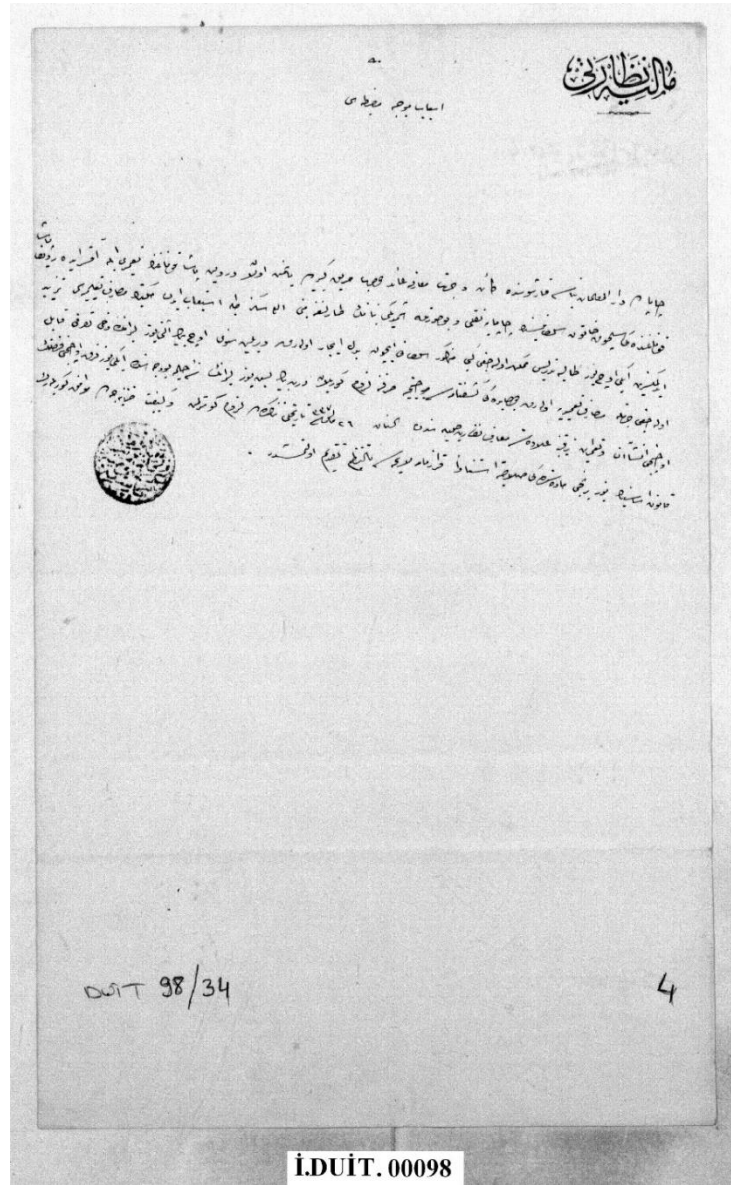
Ticaret ve Ziraat Nazırı

Bahriye Nazırı

Adliye Nazırı

Maarif Nazırı

Şeyhülislam Efendi

Resim29. Harik-i Kebirde yanmış olan Derviş Paşa Konağı'nın masrafı ve tamirine dair belge – 2
(BOA., İ.DUİT 98.34.002 .001)

Çeviri;

Besmele

Esbabı Mucibe Mazbatası

Çapa'da darülmualimat binası karşısında kain ve ciheti maarife ait olup Harik-i Kebir'de yanmış olan Derviş Paşa Konağı'nın tamiri ile Aksaray'da Radif Paşa Konağında Selçuk Hatun Sultaniyesinin Çapa'ya nakli ve bu suretle şimdiki binanın darlığına mebni 58 ... istiab eden mektebin mesarifi tamiriyesi tezyid (arttırmak) edilmeksizin 2300 tedris mümkün olacağı gibi mezkur sultani için yol icar olarak verilmiş senevi 3600 liranın dahi tasarrufu kabil olacağı cihetle mesarifi tamiriye olarak bu sayedeki keşifnamesi mucibince sarfına lüzum görülen 4500 liranın sene-i haniye bütçesinin 243. Faslıının 3. İnşaat ve tamirat tertibine ilavesine maarif nezareti celilesinden alınan 29 mayıs 1227(10 Haziran 1812) tarihli tezkirede lüzum gösterilmiş ve heyeti? Muvafık görülerek Kanuni Esasının 101. Maddesindeki Salahiyete istinaden kararname layihası ... takdim olunmuştur.

2. DEĞERLENDİRME

Bütün bu belgelerin ışığında üzerinde en geniş durulması gereken sonuç, kaynaklarda çok yer almayan inşaat safhasıdır. Tespit edilen belgelerin kronolojik düzeni inşa safhalarına işaret etmektedir. Bunlardan ilki olan 1907 tarihli belgede Darümuallimat'ın içinde yer alan camii şerif duvarlarına döşetlenen Kütahya çinilerinin eksik kalanları için çimento verilmesi hususundadır (belge: MF.MKT.1220.37). Hatta bu işin ehemmiyetine binaen harbiye nezaretinden bu çimentoların istendiği de belgeden anlaşılmaktadır.

Çapa'da bu büyük inşaat devam ederken yine aynı bölgede çeşitli konakların Leyli Darümuallimat için satın alınması ve vazifelilerinin tayin edilmesi hususları da dikkat çeker (belge: MF.IBT.00342.52)

Darümuallimat'a ilave olarak yapımı devam eden binaların eksiklikleri için maarif vekaletine müracaat edildiğini ve bakanlığın ve Darümuallimat müdüriyetine mimar Pavli Efendi'nin memur edildiğini ve bir komisyonla bu inşaatın devam edeceğini anlatan belge Ağustos 1913'ü göstermektedir. (belge: MF.MKT.01189.023)

1913 tarihli bir belgede Maarif Bakanlığı'nın Musa Kazım Bey uhdesine ihale ettiği Darümuallimat binası için bir komisyon teşkil edildiği, mühendis ve okul müdürünün ve bazı Darümuallimat öğretmenlerinin ve muhasebecinin bakanlığın mimarlığı ile komisyonun oluşturulduğu ve ihaleyi takip ettiği anlaşılmaktadır (belge: MF.MKT.1192.17).

Darümuallimat inşaatı için gerekli olan çimentonun Benon Değirmenciyan'a tesliminin Harbiye Nezareti'nden talep edildiği ve bu iş için ayrılan paranın temini konusunda Mayıs 1915 tarihli bir talep bulunmaktadır (belge:MF.MKT.1209.38.1 ve 2).

İnşaatın uzamasıyla müteahhit adlarının değiştiğini de belgelerden çıkarmaktayız. Piyasada mevcudu bulunamayan çimentonun Avrupa'dan alınması ve bu işe para ayrılmasıyla ilgili farklı müteahhitlerin görevlendirildiğini Haziran 1915 tarihli belgede buluyoruz (belge: MF. MKT. 1211.62)

İnşaat malzemesinin tedarik zorluğu ve savaş döneminde yoklukla mücadele eden Osmanlı Devleti'nin durumu da belgelerden anlaşılmaktadır. Mektep inşaatına gereken kerestenin Romanya'dan müteahhitlerce tedarik edilmesi konusundaki yazışmalar Ağustos 1915 tarihini işaret eder (belge: MF.MKT. 1211.33.02). Aynı inşaat malzemesinin tedarikinin elçiliklerce takip edilmesi hususları da Sofya, Bükreş ve Viyana Sefaretleri'ne bildirilmiştir (belge: MF.MKT. 1211.33.05).

Sofya Sefareti'nin Hariciye Nezareti'ne cevaben yazdığı Eylül 1915 tarihli belgeden Bulgaristan'da tedarik edilen bir vagon çivinin Bulgaristan Hükümeti'nden izinlerle gönderilmeye çalışıldığını anlıyoruz. Eylül 1915 tarihli belgede ise Maarif Vekaletinin Hariciye Nezareti'ne Sofya Sefiri'nin bilgilendirilmesinin gerekliliği iletilmiştir. (MF.MKT.1211.33)

Darümuallimat Binası'nın kaloriferi için gerekli olan boyanın teminini sağlamak üzere Viyana'ya giden Minah Efendi için Viyana Sefareti'nden yardım istendiğini 1916 tarihli belgeden anlamaktayız. (belge: MF.MKT.1220.028.1)

Haziran 1916 tarihli belge Şehremaneti'nden Maarif Nezareti'ne yazılmıştır. Bir keşifle mektebin tamiri için 31.567 kuruş belirlenmiş olduğu arz edilmiştir. (belge: MF.MKT.1215.02.03)

Ağustos 1916'da Darümuallimat Müdüriyetinin Maarif Bakanlığı'na gönderdiği bir belgede hastane memuru Doktor Derviş Bey'in sıhhiye riyasetinden bir emir aldığını teyit ettiklerini anlıyoruz. (belge:MF.MKT.1218.7.02)

Yine 1916 tarihli olduğunu düşündüğümüz bir belgede Macar Kızılhaç'ının tahliye ettiği Darümuallimat Binası'nın geriye kalan dört odayı teslimi için Harbiye Nezareti'ne bilgi verildiği anlaşılmaktadır. (belge: MF.MKT.1218.7.01)

1916 tarihli bir başka müsvedde belgede Maarif Nezareti'nin Belediye'nin Sıhhiye Müdürlüğü'ne hastanenin devri neticesinde gereken tamirat için lüzum eden bir miktar paranın temin edilmesi meselesi bildirilmiş gözükmektedir. (belge: MF.MKT.1215.02.02)

Bazen çok önemli meseleler arasında günümüzde bir inşaatın tarihi için önemli sayılmayacak konularında belgelerde bulunduğunu görmekteyiz. At arabalarıyla inşaat malzemesi getirildikten sonra bu arabaları çeken beygirlerin yemlerinin tedarikiyle ilgili Şehremaneti'nden bir talep Aralık 1916 tarihidir (belge: MF.MKT.1221.102). Şubat 1918 tarihli belgede ise belediyenin sıhhiye müdüriyeti Maarif Bakanlığı'na okulu tamamen terk ettiklerine dair bilgilerle beraber görevlilere de teşekkürler kayıtlıdır. (belge: MF.MKT.01215.02.01)

Darümuallimat'ın Aliye binasının cephesi için düşünülen çinilerin yerlerine döşenmesi için gereken çimentonun masrafının karşılanması Ocak 1920 tarihli belgede görülmektedir. Aynı zamanda belgede Kütahya'da bu bina için hususi olarak çinilerin üretildiğini de anlamaktayız (belge: MF.MKT.1222.60).

Çapa Darümuallimat binasının bir müddet Macar Kızıllaç'ının uhdesine hastane olarak verildiğini Mayıs 1920 tarihli belge göstermektedir. Bu binanın hastaneye dönüştürülmesi ve masraflarının Macar heyeti tarafından karşılanması istenmişken aynı şekilde hastane boşaltılırken alınacakların alınması hususuna da dikkat çekilmiştir. (belge: MF.MKT.1215.02.004)

Çapa Darümuallimat binasının karşısındaki Derviş Paşa Konağı'nın bşr şekilde Darümuallimat binasıyla alakası önceki belgelerden anlaşılmaktadır. Yine bölgedeki büyük yangında Maarif Bakanlığı'na ait konağın 4500 liralık tamir masrafının arz edilmesi konusu Sadaret'e Haziran 1921'de sunulmuştur. (belge: İ.DUİT.9834.003) Aynı şekilde konağın ve Selçuk Hatun Sultanisinin masraflarının karşılanmasına Temmuz 1921'de cevap gönderilmiştir. (belge: İ.DUİT.9834.001) Aynı hususla ilgili kararname layihası da takdim edilmiştir. (belge: İ.DUİT.9834.004). Bu hususta Maliye Bakanlığı'na gönderilen tezkire, kararname ve çeşitli evrakın takdimi ile masrafın karşılanması tekrar istenmiştir. (belge: İ.DUİT.9834.002).

3. SONUÇ

Osmanlı Arşivi'nde elde ettiğimiz bilgilere göre kaynaklarda yer almayan bazı tespitler ortaya çıkmıştır. Kütahya çinilerinin yerlerine konulması için gereken malzemeden çimento çivi hatta bazı boyaların temini için yapılan çalışmalara kadar gün gün binanın ilerlemesi belgelerle ancak ortaya çıkabilir. Binanın bünyesinde bir cami-i şerifin olması, müteahhitler, keşif defteri tanzimi, binanın resmi(planı), kurulan komisyonlar, yurtdışından malzeme temini için yazışmalar, bu teminlerde yaşanan zorluklar, komisyonlarda zikredilen üye varlığı, bazı mimar isimleri, memurların tayini, binanın savaş zamanında hastaneye tahvili, geri alındıktan sonra tamiri ve bütün bunlar için ortaya çıkarılan maliyet tespiti Darümuallimat binasının saklı kalmış tarihine ışık tutabilecektir. Bu konuda atılan bu adımla bazı bilinmeyen noktaların mektebin tarihine kaydedilmesi, bundan sonraki adımları getirebilecektir. Hatta bu belgelere ilave yeni belgelerin ortaya çıkması, o gün ki basın konuya açıklık getiren haberleri ve benzer şahsi kayıtlar ileride üzerine düşülmesi gereken konular olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ö. (1968).Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme: İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Ceran, İ. (2023). 19.Yüzyıl Osmanlı Eğitim Reformları ve Başkent İstanbul'daki Sivil Yüksekokullar. Doktora Tezi.Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Cevad, M. (2001). Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı; 19. Asır Osmanlı Maarif Tarihi: Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Erdem, Y. T. (2007).II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Ergün, M. (1996). II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914): Ankara: Ocak Yayınları.
- Kodaman, B. (1991). Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kültür envanteri (t.y.). <https://kulturenvanteri.com/tr>
- Pilehvarian, N. K. (1999). Changes in the 19th Century Ottoman Education System and Their Architectural Repercussions. 7 Centuries of Ottoman Architecture 'A Supra-National Heritage: İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Wowturkey (2010). <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?p=1656370>
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),MF.MKT.1220.37
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),MF.IBT.00342.52
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),MF.MKT. 01189.023
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),MF.MKT.1192.17
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),MF.MKT.1209.38.1
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),MF.MKT.1209.38.2

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),MF. MKT. 1211.62
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),MF.MKT. 1211.33.02
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),MF.MKT. 1211.33.05
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),MF.MKT.1211.33
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),MF.MKT.1220.028.1
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),MF.MKT.1215.02.03
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),MF.MKT.1218.7.02
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),MF.MKT.1218.7.01
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),MF.MKT.1215.02.02
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),MF.MKT.1221.102
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),MF.MKT.01215.02.01
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),MF.MKT.1222.60
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),MF.MKT.1215.02.004
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),İ.DUİT.9834.003
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),İ.DUİT.9834.001
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),İ.DUİT.9834.004
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),İ.DUİT.9834.002